

ФІНАНСИ. ПОДАТКИ. КРЕДИТ

УДК 332:338:339.9

А. В. СКРИПНИК,
професор, доктор економічних наук,
завідувач кафедри економічної кібернетики
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
Е. К. БУКІН,
аспірант Національного університету біоресурсів і природокористування України

РИЗИКИ МОБІЛІЗАЦІЙНОГО ШЛЯХУ РОЗВИТКУ: ВІД ЄВРО-2012 ДО ЗИМОВИХ ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГОР 2022 р.

На основі проведення Євро-2012 проаналізовано структуру та результативність державних витрат на його підготовку, зроблено прогноз витрат, пов'язаних з підготовкою до зимових Олімпійських ігор 2022 р., показано їх вплив на стабільність фінансової системи країни. Перелічено основні ризики проведення подій такого рівня для країн, що розвиваються, з урахуванням інституціональних особливостей її розвитку.

Ключові слова: економіка спортивних мегаподій, дохідно-витратний аналіз, ризики на регіональному та національному рівнях, мобілізаційний розвиток, стабільність фінансової системи.

On the basis of the realization of the Euro-2012 championship, the structure and efficiency of state's expenditures on its preparation are analyzed. The expenses related to the preparation to Winter Olympic Games-2022 are forecasted, and their effect on the stability of country's financial system is demonstrated. The main risks from the execution of such events for Ukraine with regard for institutional peculiarities of its development are listed.

Keywords: economy of sporting megaevents, profit-expense analysis, risks on the regional and national levels, mobilization development, stability of the financial system.

Проведення спортивних мегаподій¹ прийнято розглядати крізь призму регіонального, а для малих країн – і національного розвитку. За своєю суттю проведення змагань – це тест на визначення ступеня зрілості економіки. Розвинуті економіки вирішують проблеми фінансування на рівні місцевих бюджетів та інвестицій з боку заінтересованого бізнесу (не випадково Олімпійські ігри приймають міста, а не держави), ті ж, що розвиваються, залучають усі наявні ресурси, при цьому основна частина витрат припадає на бюджет.

Крім того, для країн, які розвиваються, це, по-перше, піар-акція (або акт самоутвердження) політичної сили, що перебуває при владі, і вже, по-друге, реклама країни, а економічні питання, як правило, розглядаються без належної деталізації. При прийнятті рішення про подачу заявки на проведення мегаподії загальноприйнятою є тенденція істотно занижувати рівень витрат на її підготовку та надмірно завищувати майбутній прибуток (оцінка ex-ante)². Після ж проведення змагань такі сподівання, як правило, не підтверджуються (ex-post аналізом).

¹ Мегаподії відповідає наявність телеаудиторії, що перевищує 1 млрд. глядачів, і телетрансляцій не менше ніж на 30 країн (див.: St e r k e n E. Economic Impact of Organizing Large Sporting Events. Department of Economics. University of Groningen. January 13, 2010).

² Див.: A Cost-Benefit Analysis of the Olympic Games. Darren McHugh. Department of Economics. Queen's University. Canada, 2006, p. 66.

Особливістю проведення ігор у країнах, що розвиваються, є практично повна відсутність спортивних споруд і досвіду організації змагань з окремих видів спорту. Так, Україна, яка готується подати заявку на проведення зимових Олімпійських ігор 2022 р., ніколи не проводила етапів Кубків світу або Європи з жодного із зимових олімпійських видів спорту. У передбачуваному місці проведення (Львів, Карпати) немає ні сучасних трамплінів, ні гірськолижних трас олімпійського рівня, ні льодових палаців (для керлінгу, фігурного катання, хокею, шорт-треку). З цієї точки зору, Росія має переваги, хоча вперше етап Кубка світу з гірськолижних видів спорту було проведено тільки у 2012 р.³, а до початку зимових Олімпійських ігор у Сочі 2014 р. залишилося менше ніж два роки. Приймаючи рішення про проведення ігор на території однієї з країн, МОК фактично бере на себе весь ризик за можливі провали організаторів.

Впливу спортивних мегаподій на регіональну економіку присвячено багато досліджень, де основна увага приділяється зміні кількості робочих місць, збільшенню або зменшенню доходів, створенню об'єктів інфраструктури⁴. Як правило, ідентифікувати позитивний або негативний ефект від проведення навіть найзначніших з них (зимових або літніх Олімпійських ігор, Чемпіонатів світу та Європи з футболу) для великих економік не вдається⁵. Найчастіше ці ефекти локалізовано в регіоні проведення. При цьому позитивного фінансового та економічного ефекту досягають організатори, які продуктивно використовують уже існуючі спортивні споруди та інфраструктуру (наприклад, літні Олімпійські ігри 1984 р. у Лос-Анджелесі, Чемпіонат світу з футболу 2006 р. у Німеччині, Чемпіонат Європи з футболу 2008 р. у Австрії та Швейцарії⁶). У цих унікальних випадках витрати на модернізацію покриваються вже під час мегаподій, і немає необхідності в подальшому виділяти додаткові кошти на утримання спортивних об'єктів. Такі мегаподії не порушують рівноважного стану на ринку спортивних послуг і після їх проведення.

Прихильники проведення Олімпійських ігор розглядають змагання з позиції регіонального розвитку або інтересів приватного сектору. В Україні головним лобістом проекту “Олімпійська надія 2022” (далі – ОН-2022) виступає Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами⁷. На наш погляд, з реалізацією цих проектів пов'язаний, скоріше, національний, ніж регіональний розвиток. Підготовка до Євро-2012 дозволяє зробити висновки щодо впливу відповідних державних витрат на показники фінансової стабільності та економічного розвитку країни. Підготовка і проведення спортивних мегаподій відбуваються на основі наявних ресурсів, чинних інституціональних (формальних та неформальних) норм, у деяких випадках (наприклад, членства у ЄС) завдяки активній підтримці потужних міжнародних фондів. Тому будь-який сторонній досвід потрібно трансформувати з позицій власних можливостей та ризиків, характерних для країни.

³ Див.: FIS World Cup. International Ski Federation (<http://www.fis-ski.com/uk/majorevents/fisworldskichampionships/alpinewsc.html>).

⁴ Див.: A n d r e e f W., S z e m a n s k i S. Handbook on the Economics of Sport. Cornwall, MPG Books, UK, 2006, 754 p.

⁵ Див.: S t e r k e n E. Economic Impact of Organizing Large Sporting Events. Department of Economics. University of Groningen, January 13, 2010.

⁶ Див.: M a e n n i n g W., Z i m b a l i s t A. International Handbook on the Economics of Mega Sporting Events. Cheltenham, UK, Northampton, MA: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, 574 p.

⁷ Див.: Пріоритет “Олімпійська надія 2022” – створення спортивно-туристичної інфраструктури. Офіційний сайт Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України. Національний проект (<http://www.ukrproject.gov.ua/project/olimpiiska-nadiya-%E2%80%93-2022>).

З огляду на зростаючу роль спорту та галузей економіки, що працюють на задоволення потреб суспільства у здоровому способі життя, вже протягом тривалого часу існує так звана “економіка спортивних мегаподій”, завданням якої є проаналізувати їх вплив на розвиток країн залежно від показників економічного розвитку, демографічної, релігійної та соціальної структур суспільства, географічного положення та інших факторів⁸.

Мета статті – оцінити ризики прийому спортивних мегаподій для країн, що розвиваються, вплив спортивних змагань на показники економічної та фінансової стабільності країн з урахуванням стану економічного розвитку та рівня інституціональних перетворень (на основі статистичних даних відносно підготовки та проведення Євро-2012), можливі наслідки проведення зимових Олімпійських ігор 2022 р. в Україні.

Доходно-витратний аналіз проведення спортивних мегаподій на прикладі Євро-2012

Спортивні мегаподії забезпечують вигоди як безпосередньо від їх проведення, так і від розвитку інфраструктури. Перші – це доходи від продажу квитків на змагання, ліцензування прав трансляції ігор, туризму, торгівлі та супровідних послуг. При цьому є абсолютно очевидним, що важко оцінити у грошовому еквіваленті національну гордість за проведення подій такого рівня. До других належать покращення доріг, будівництво інфраструктури, а у випадку з Україною – зведення спортивних об’єктів, що використовуватимуться й надалі.

Кожний об’єкт олімпійської структури необхідно розглядати з урахуванням двох аспектів:

- чи матиме цей об’єкт додатну NPV (від англійського “Net Present Value” – поточна оцінка прибутковості проекту) і без проведення мегаподій;
- чи потрібно його будувати за будь-яких обставин.

Відповідно до запропонованих критеріїв усі інфраструктурні об’єкти можна поділити на три групи:

- 1) об’єкти, які було б побудовано і без заявки на проведення змагань;
- 2) об’єкти, будувати які немає сенсу без олімпійської заявки (вони мають від’ємну NPV);
- 3) інфраструктурні проекти, які необхідно побудувати (мають додатну NPV), але які не будуть побудовані без проведення змагань.

Якщо аналізувати Євро-2012 з цих позицій, то, на перший погляд, усі витрати є достатньо обґрунтованими (табл. 1). Побудовані об’єкти необхідно було будувати і без подачі заявки, інфраструктурні (аеропорти, залізниця) мають, скоріше, додатну NPV, але не були б побудовані своєчасно. Оскільки більша частина інфраструктурних витрат припадає на покращення сполучення між містами, розглянемо їх ефективність детальніше, давши відповідь на запитання: чи підвищилась якість українських шляхопроводів кардинально?

За даними таблиці 1, державний і місцеві бюджети забезпечили 55,5% витрат, тоді як бізнес – тільки 44,5%. Проте реально це співвідношення істотно відрізняється, – оскільки підприємства, які використали власні кошти (“Укрзалізниця” або аеропорт “Бориспіль”), є державними, – і становить 70% державних витрат і 30%

⁸ Див.: Matheson V. A. Mega-Events: The effect of the world’s biggest sporting events on local, regional, and national economies. International Association of Sports Economists, “Working Paper Series” № 6, 2006, 30 p.

приватних. Що стосується окремих статей витрат, то на будівництво та модернізацію доріг було витрачено 28,8% від усіх запланованих витрат, на збільшення пропускної спроможності аеропортів – 18%, а на модернізацію залізниць – 16,4%. Якщо перейти до досягнень, то слід констатувати, що покращено автомобільний шляхопровід у напрямку Захід – Схід (Київ – Чоп), який умовно відповідає європейському рівню⁹. Проте до першої категорії його віднести не можна, оскільки він має багато однорівневих перехрещень з іншими дорогами та проходить через населені пункти, де швидкість руху не повинна перевищувати 50–60 км/год., а значна кількість поворотів із занадто малим радіусом підвищує ризик “вильоту” з траси та не відповідає європейським стандартам¹⁰. Щодо реконструкції залізниць, то базисний для галузі показник – середня швидкість руху – вперше за півстоліття виріс на 2,1 км/год., що зберігає безнадійне відставання від європейських стандартів¹¹.

Таблиця 1

Витрати на створення інфраструктури та зведення спортивних споруд до Євро-2012 *

(млн. дол.)

Показник	Державні кошти	Інші джерела	Усього	Частка у витратах (%)
Стадіони.....	1047,43	426,75	1474,18	10,1
Тренувальні бази.....	66,41	41,25	107,67	0,7
Аеропорти.....	1676,21	946,14	2622,35	18,0
Реконструкція залізниць.....	338,25	2032,25	2370,50	16,3
Будівництво та модернізація доріг.....	3055,15	1132,85	4188,01	28,8
Облаштування прикордонних пунктів	62,10	33,97	96,07	0,7
Розбудова інфраструктури міст.....	1076,24	319,00	1395,23	9,6
Будівництво готелів.....	84,91	1342,80	1427,71	9,8
Інше.....	663,81	200,66	864,47	5,9
Усього.....	8070,51 (55,5%)	6475,67 (44,5%)	14546,18 (100,0%)	100,0

* Джерело: Розраховано авторами на основі Закону України “Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні” (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-16>).

Реконструкція аеропортів була одним з найважливіших завдань під час підготовки до Євро-2012 і здійснювалася за кошти державного бюджету. Вона мала позитивні результати – підвищилася пропускна спроможність аеропортів приймаючих міст¹². На жаль, перевагами таких покращень можна було скористатися тільки під час Євро-2012, коли на території України діяла тимчасова угода “Про Спільний авіаційний простір” (переговори Міністерства інфраструктури України з ЄС з приводу цієї угоди було розпочато ще 3 грудня 2007 р.¹³, їх завершення

⁹ Див.: Є р њ о м і н а С. Мільярди в асфальт. Finance.ua. Про Гроші (<http://news.finance.ua/ua/toplist/~2/2/269926>).

¹⁰ Див.: Закон України “Про автомобільні дороги”. “Відомості Верховної Ради України” № 51, 2005, ст. 556 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2862-15/ed20060624>).

¹¹ Див.: 3 27 травня в Україні буде введено новий графік руху потягів. Ліга. Новини (http://news.liga.net/ua/news/economics/655885-z_27_travnja_v_ukra_n_bude_vvedeno_noviy_graf_k_rukhu_potyag_v.htm,03.05.2012).

¹² Див.: Закон України “Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні” (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-16>).

¹³ Див.: Україна та Європейський Союз розпочали перший раунд переговорів щодо укладення Угоди про Спільний авіаційний простір. Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України (http://www.mtu.gov.ua/article/show/article_id/7090).

та підписання угоди було заплановано на 2 липня 2012 р.¹⁴, а потім відкладено до 1 січня 2013 р.¹⁵). Відстрочити підписання угоди через неповний пасажирооборот в аеропортах означає, що колосальні інвестиції на будівництво інфраструктури не окупляться, а підтримання об'єктів у робочому стані вже сьогодні вимагає додаткових бюджетних коштів. Крім того, відсутність конкуренції з боку європейських компаній істотно позначається на цінах авіаквитків, які є одними з найвищих у Європі.

На наш погляд, через відсутність концепції трансформації транспортної мережі країни відбулося не кардинальне поліпшення інфраструктури, а її “косметичний ремонт”, результати якого не будуть помітними вже через рік після мегаподії. Про це свідчить і співвідношення суми витрат на підготовку до Євро-2012 (14,5 млрд. дол. – для України і 23,5 млрд. дол. – для Польщі¹⁶). Наслідки такої асиметрії у витратах відчувалися вже під час проведення змагань. Так, з 16 команд країн – учасниць фінальної стадії тільки 3 (у тому числі українська) погодилися під час змагань проживати на території України¹⁷.

На перший погляд, витрати в 64 млрд. грн. за 3 роки – не дуже значна частина в загальних державних витратах за цей період (рис. 1), проте порівняно з іншими бюджетними статтями (зокрема, охорона здоров'я та освіта) вони істотно збільшують витратну частину бюджету. Розглянемо питання впливу цих витрат на рівень стабільності фінансової системи країни.

У першому пункті програми економічних реформ, що запропоновані Урядом України, йдеться про створення базових передумов для економічного зростання шляхом утримання низького рівня інфляції та стабілізації державних фінансів¹⁸. У цьому зв'язку проводиться жорстка монетарна політика (обмеження грошової маси), спрямована на досягнення низьких темпів інфляції (0% у вересні 2012 р. порівняно з вереснем 2011 р.)¹⁹. Проте для країни з відкритою економікою курсова політика має не менше значення, і тут також відбувається жорстка стабілізація курсу гривні до долара.

Фінансовий стан та оцінка впливу проведення мегаподій на показники економічного зростання

Відомо, що на достатньо тривалому відрізку часу цільове призначення монетарної політики тільки одне – або стабілізація курсу національної валюти, або обмеження інфляції²⁰. Невдалим прикладом стабілізації обох компонентів (при дуже обмежених ресурсах) є події у Беларусі у 2011 р. Слід зазначити, що за рівнем обмеженості золотовалютних ресурсів (у місяцях імпорту) ситуація в Україні є трохи кращою, ніж у Беларусі (рис. 2), хоча в останні місяці простежується тенденція до їх зменшен-

¹⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2012 рік” № 184-р від 5 квітня 2012 р. (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/184-2012-%D1%80#n9>).

¹⁵ Див.: Україна не змогла вчасно домовитися про “відкрите небо” з ЄС. Інформаційне агентство УНІАН (<http://www.unian.ua/news/512623-ukrajina-ne-zmogla-vchasno-domovitisya-pro-vidkrite-nebo-z-es.html>).

¹⁶ Див.: *N i e c z u r o g K. Euro 2012 – Does It Still Pay?* Eastbook.eu (<http://eastbook.eu/en/2012/03/material-en/news-en/euro-2012-%E2%80%93-does-it-still-pay/>).

¹⁷ Див.: Учасники ЕВРО определились с базами. Официальный сайт УЕФА (<http://ru.uefa.com/uefaeuro/news/newsid=1740645.html>).

¹⁸ Див.: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. Комітет з економічних реформ при Президентові України (http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf).

¹⁹ Див.: Индекс инфляции (Украина). Минфин (<http://index.minfin.com.ua/index/infl>).

²⁰ Див.: *K r u g m a n P. R., O b s t f e l d M. International Economics: Theory and Policy.* Princeton: Prentice Hall. Т. 1, 1988.

ня²¹. Під час підготовки та проведення Євро-2012 істотно погіршилися умови зовнішнього фінансування, як наслідок, агентство “Moody’s” з 15 грудня 2011 р. знизило рейтинг державних облігацій України до категорії В2, із стабільного до негативного, а 5 грудня 2012 р. – з категорії В2 до В3 з негативним прогнозом через слабку інституціональну стійкість, брак зовнішньої ліквідності, ризик девальвації національної валюти і негативні прогнози розвитку української економіки в цілому²².

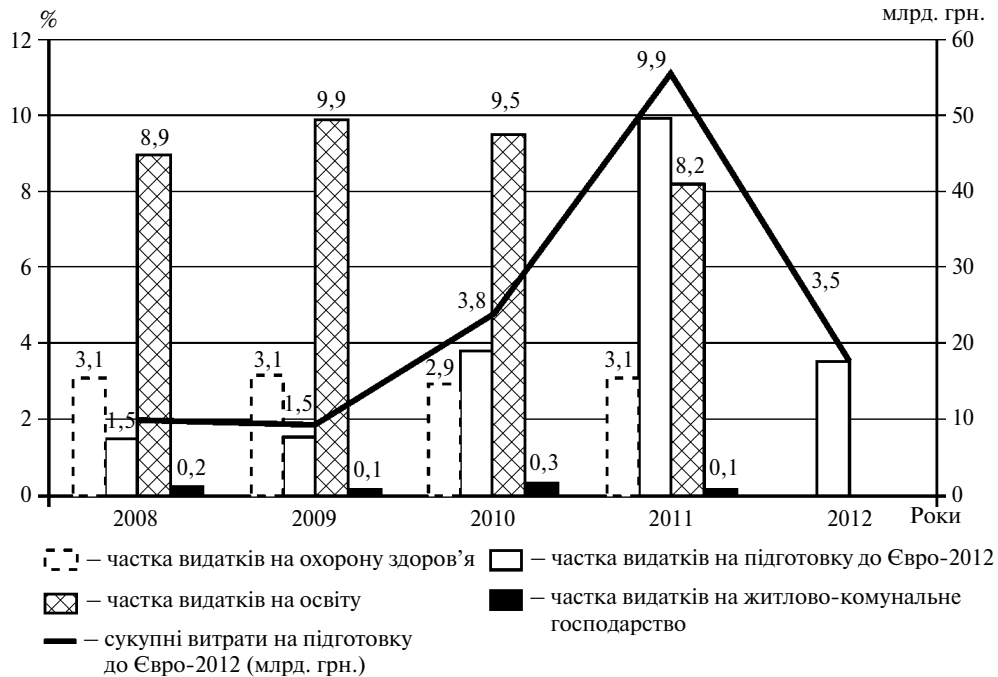

Рис. 1. Бюджетні видатки на підготовку до Євро-2012 порівняно з фінансуванням окремих статей бюджету у 2008–2012 рр.

Джерело: Показники виконання державного бюджету України. Міністерство фінансів України (http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=77643).

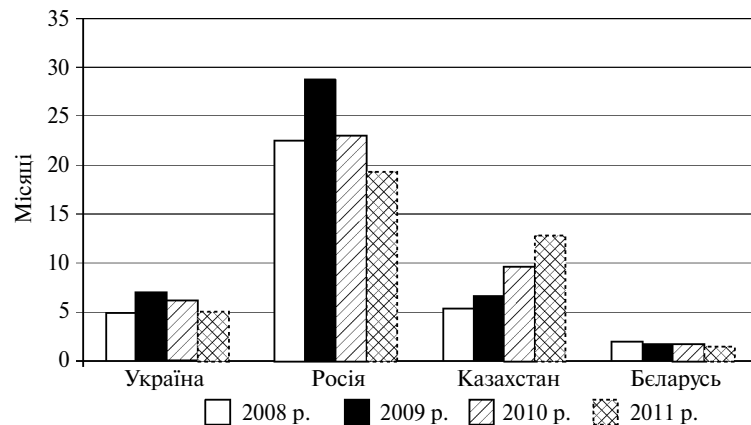

Рис. 2. Обсяг золотовалютних резервів для покриття імпорту

Джерело: CIS Monthly Monitor March 2012. Deutsche Bank Research, Global Risk Analysis (<http://www.dbresearch.com>).

²¹ Див.: Статистичний бюлетень. Електронне видання Національного банку України (http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897).

²² Див.: Moody’s Investors Service. Moody’s downgrades Ukraine’s government bond rating to B3 from B2; maintains negative outlook (http://www.moody.com/research/Moodys-downgrades-Ukraines-government-bond-rating-to-B3-from-B2-PR_261348).

Звичайно, прив'язка до проведення Євро-2012 негативних явищ, які спостерігаються у фінансовому секторі, викликає деякі сумніви. Цілком можливо, що існує й ряд інших факторів, які негативно впливають на стабільність національної фінансової системи – популістські кроки уряду напередодні парламентських виборів 2012 р., дефіцит Пенсійного фонду, “кабальні” умови постачання енергоносіїв, борги “Нафтогаз України”. Якщо всі перелічені фактори вже досить довго інституціонально притаманні українській економіці, то тягар проведення Євро-2012, який уряд взяв на себе абсолютно добровільно, збільшив напруженість у фінансовому секторі країни. Реакції подібного типу простежуються тільки в малих країнах з низьким або середнім рівнем економічного розвитку. Так, можна припустити, що погіршення економічної ситуації в Португалії та Греції викликано саме мегаподіями, що проводилися в цих країнах у 2004 р. (відповідно, Чемпіонат Європи з футболу та літні Олімпійські ігри).

Як уже відмічалось, високорозвинутим країнам для проведення мегаподій не потрібно витратити національні ресурси, для цього їм достатньо коштів інвесторів і місцевих бюджетів; великі, але недостатньо розвинуті держави (наприклад, країни БРІКС) мають значні резерви для покриття таких витрат.

В Україні фактор фінансової напруженості не залишився без уваги провідних світових рейтингових агентств, що сприяло падінню кредитного рейтингу країни (рейтингу дефолту емітента), призвело до погіршення умов зовнішнього фінансування та негативно вплинуло на економіку в цілому. Цей фактор, нарівні з величиною та структурою зовнішніх боргових зобов'язань, істотно впливає на підвищення ймовірності дефолту України, яка нині за відповідним показником посідає 5-те місце після Кіпру, Португалії, Пакистану та Аргентини²³. Дію подібного механізму під час світової фінансової кризи вже досліджено²⁴, проте ніщо не заважає йому спрацювати і після кризи.

Для оцінки потенціального впливу фактора прийому спортивних мегаподій на показники економічного зростання України використаємо економетричну модель, яка базується на даних Світового банку за 1960–2008 рр. Відносне зростання ВВП на душу населення $\Delta(GDP/CAP)$ подано як функцію стандартних факторів економічного зростання (регресорів): відносного показника інвестицій (GI), відносного державного споживання (GGC), інфляції (INF) та відносного показника відкритості економіки ($OPEN$) – частки суми експорту та імпорту у ВВП. Усі відносні показники розраховуються на основі ВВП. Отже, базисна модель економічного зростання має такий вигляд:

$$\Delta(GDP_i(t)/CAP) = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot GI_i(t) + \alpha_2 \cdot GGC_i(t) + \alpha_3 \cdot INF_i(t) + \alpha_4 \cdot OPEN_i(t) + \varepsilon_i(t), \quad (1)$$

де $\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3, \alpha_4$ – регресійні коефіцієнти; $\varepsilon_i(t)$ – похибка для i -ї країни за час t .

У результаті розрахунків отримуємо такі оцінки знаків регресійних коефіцієнтів: $\alpha_0 > 0$; $\alpha_1 > 0$; $\alpha_2 < 0$; $\alpha_3 < 0$; $\alpha_4 > 0$.

Знак для α_0 відповідає загальному зростанню світової економіки за досліджуваний період, додатний α_1 (з малим рівнем значущості) – зростанню економіки в міру збільшення інвестицій; вплив на економічне зростання державних витрат

²³ Див.: CMA Release Global Sovereign Credit Risk Report. CMA part of S&P Capital IQ (<http://www.cmavision.com/learning/sovereign-risk-reports>).

²⁴ Див.: С к р и п н и к А., М а р ч е н к о С. Основні аспекти і параметри оцінки ймовірності дефолту України в умовах фінансової кризи. “Вісник Національного банку України” № 3, 2009, с. 10–22.

$\alpha_2 < 0$ (також з малим рівнем значущості) – від’ємний, інфляції $\alpha_3 < 0$ (з більшим рівнем значущості, ніж для державного споживання) – помірно від’ємний, відкритості $\alpha_4 > 0$ – помірно додатний.

Вплив проведення мегаподій за час t задається штучною змінною. Вважається, що мегаподії можуть мати і стимулюючий, і дестимулюючий ефект як до, так і після їх проведення (симетричне зрушення на 3 роки). Такий ефект теж ідентифікується за допомогою штучної змінної. У процесі розрахунків виникає питання щодо ендогенності економічного зростання, оскільки цей параметр істотно впливає на вибір приймаючої країни. Для зменшення ендогенності використовують інструментальні зміни, які є аналогічними до тих, що відбуваються у правій частині формули (1), але з випередженням у 5–7 років. За результатами розрахунків можна зробити такі висновки: літні Олімпійські ігри проводяться в країнах з явними показниками економічного зростання; вибір країни для проведення зимових Олімпійських ігор та Чемпіонатів світу з футболу не пов’язаний із значними темпами економічного зростання. Аналогічним буде вплив мегаподії на економічний розвиток країни і після її проведення: помірно позитивний – на ту, що приймає літні Олімпійські ігри, негативний – на ту, що приймає зимові Олімпійські ігри та Чемпіонати світу з футболу.

Підбиваючи підсумки використання економетричної моделі, ми робимо висновок, що помірно негативний вплив від проведення Євро-2012 посилюється за рахунок зростання державного споживання. Аналогічного, але значно масштабнішого ефекту слід очікувати від зимових Олімпійських ігор 2022 р. Їх організація в Україні є надзвичайно ризикованою. Неважко прорахувати на основі існуючих моделей, побудованих на даних про зимові Олімпійські ігри після 1945 р.²⁵, що шанси для України на їх проведення є дуже малими – на рівні 3%, а ймовірність вийти у другий етап відбору (стати офіційним претендентом), що також було б успіхом, – не перевищує 13%.

Країни БРІКС та Україна у контексті проведення зимових Олімпійських ігор 2022 р.

Як уже зазначалося, організація мегаподій країнами з високими показниками економічного розвитку фінансується за рахунок місцевих бюджетів, тоді як країни з економіками, що розвиваються, організують їх, залучаючи національні фінансові резерви. Отже, там переважають не регіональні ризики проведення мегаподій, а національні.

В останні роки у сфері спортивних мегаподій провідну роль відіграють країни БРІКС (за 2008–2018 рр. на них припадає 6 із 9 змагань – літні та зимові Олімпійські ігри, Чемпіонати світу та Європи з футболу, причому по два – на Бразилію та Росію). Особливістю проведення мегаподій в країнах БРІКС є їх надзвичайно висока вартість, пов’язана з будівництвом як спортивних споруд, так і інфраструктури (табл. 2). Крім того, після змагань попит на спортивні об’єкти відсутній, що робить їх обслуговування обтяжливим²⁶.

З досвіду підготовки до Євро-2012 можна вивести співвідношення оцінок (ex-ante та ex-post) витрат на створення інфраструктури та будівництво спортивних

²⁵ Див.: Sterken E. Economic Impact of Organizing Large Sporting Events. Economics and Management of the Olympic Games, 2010, p. 5–18.

²⁶ Див.: Tomlinson R., Bass O. The BRICS: national and urban legacy agendas. International Handbook on the Economics of Mega Sporting Events. 2012, p. 295–314.

об’єктів. Їх початкова вартість для зимових Олімпійських ігор 2022 р. оцінюється у 25 млрд. грн.²⁷ Для грошової одиниці з істотним рівнем знецінення (середній показник за останні 10 років – 12,1%²⁸) не було б зайвим вказати, у цінах якого року розраховано цю суму. Ймовірно, в цінах 1996 р. (рік впровадження гривні, коли 1 дол. дорівнював 1,8 грн.) 14 млрд. дол. мають більш реальний вигляд як перше нульове наближення для реального обсягу фінансування.

Оскільки підготовка до Євро-2012 за масштабом істотно відрізняється від Олімпійських ігор, розглянемо оцінку витрат на прикладі найближчих (2014 р.) зимових Олімпійських ігор у Сочі.

На етапі подачі заявки витрати на Олімпіаду в Сочі 2014 р. оцінювалися у 12 млрд. дол. (за курсом 2005 р.), що у 3–4 рази перевищує витрати на підготовку до зимових Олімпійських ігор у Ванкувері (2010), Турині (2006) або Солт-Лейк-Сіті (2002). Проте дійсність перевершила всі очікування: за оцінками заступника Міністра регіонального розвитку Російської Федерації Ю. Рейльяна, вже сьогодні витрати на підготовку до Олімпіади в Сочі досягли 950 млрд. руб. (понад 30 млрд. дол.) і продовжують зростати²⁹. Головними причинами цього є корупція, невдалий вибір місця проведення, відсутність досвіду в будівництві спортивних споруд олімпійського рівня та обладнання для технічно складних видів спорту. Такі витрати навіть для потужного (під час зростання цін на енергоносії) російського бюджету навряд чи підтримали б пересічні громадяни (кожен росіянин з власного гаманця вже заплатив по 200 дол. на підготовку до Олімпіади), тому було використано стандартний метод асиметрії інформації, коли на початковому етапі вони були істотно занижені.

Аналогічний прийом вже було використано в Україні Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами, де початкову вартість проекту ОН-2022 було істотно занижено. Немає сумнівів, що реальна вартість даного проекту наближається до 30 млрд. дол. (за курсом 2005 р.), тобто номінальна вартість буде значно більшою. Оскільки позиції України та Росії в рейтингах прозорості (корумпованості) є практично ідентичними (152-ге місце України та 143-ге – Росії, хоча декілька років тому все було навпаки), то і ступінь нераціональності витрат буде відповідним³⁰. Щодо розташування, то, крім невеликого виграшу в географічній широті та відсутності субтропіків, інших відчутних переваг Україна не має, а ось істотні недоліки (зокрема, недостатня висота гір для гірськолижних змагань) присутні. Якщо вважати, що державні витрати на Євро-2012 розподілялись у часі рівномірно, то на кожний рік підготовки припадало не більш як 2 млрд. дол. Витрати на проведення зимових Олімпійських ігор 2022 р. протягом 10 років супроводжуються приблизно вдвічі більшим навантаженням (4 млрд. дол. на рік), і зовсім не важливо, що на певному етапі Україна може зійти з дистанції змагань – витрати частково вже буде здійснено.

Ще один аспект, пов’язаний з прийняттям Олімпійських ігор в Україні, – повна відсутність досвіду з проведення будь-яких змагань із зимових видів спорту.

²⁷ Див.: Пріоритет “Олімпійська надія 2022” – створення спортивно-туристичної інфраструктури.

²⁸ Див.: Индекс инфляции (Украина).

²⁹ Див.: Б а ш к а т о в а А. Коррупция установила олимпийский рекорд: игры в Сочи станут самыми дорогостоящими в истории (http://www.ng.ru/economics/2010-06-07/1_corrupciya.html 2010-06-07).

³⁰ Див.: Рейтинг корумпованості країн. Transparency International (<http://www.transparency.org>).

Будівництво та укомплектування сучасних споруд вимагатимуть значних валютних витрат, оскільки більша частина необхідного для цього обладнання не виробляється в нашій країні.

Тільки для проведення змагань з гірськолижного спорту в переліку необхідного обладнання значаться:

- електронне (для хронометражу);
- високого рівня медичне (для учасників змагань і туристів);
- підйомники;
- спеціалізована техніка для прокладання, обслуговування та підтримання у належному стані трас (сьогодні в Україні відсутні гірськолижні траси достатнього рівня складності) і підйомників;
- огорожі для спусків тощо.

Проте програма зимових Олімпійських ігор не обмежується тільки гірськолижними видами спорту. Досить складним і дорогим процесом є будівництво трас для сноубордингу, а сучасні трампліни й приблизно не відповідають європейському рівню. П'ять льодових палаців (для фігурного катання, шорт-треку, керлінгу, малий і великий для хокею) та відкритий льодовий стадіон, які потрібно побудувати відповідно до програми підготовки до Олімпіади, запропонованої Державним агентством з інвестицій та управління національними об'єктами, також потребують обладнання, яке виробляється за межами України. Крім того, з'явиться необхідність у залученні кваліфікованих спеціалістів вищої та середньої ланок, які відповідатимуть за якісне будівництво, монтування та функціонування олімпійських об'єктів, тобто значна частина коштів осідатиме за межами української економіки, а затрати на закупівлю імпортного обладнання погіршать торговельний баланс країни. З огляду на це, зростання імпортової складової в зовнішньоекономічній діяльності України потрібно спрогнозувати в розмірах, порівнянних з платою за імпорт енергоносіїв.

Таблиця 2

Оцінка витрат на підготовку до мегаподій (за роками) *

Рік події	Вид змагання	Місце проведення	Приблизна вартість (млрд. дол.)
2008	літні Олімпійські ігри	Пекін (Китай)	60
2010	зимові Олімпійські ігри	Ванкувер (Канада)	2,5
2010	Чемпіонат світу з футболу	ПАР	40
2010	Чемпіонат Європи з футболу	Україна	14,5
2012	літні Олімпійські ігри	Лондон (Великобританія)	14
2014	зимові Олімпійські ігри	Сочі (Росія)	30 + X
2014	Чемпіонат світу з футболу	Бразилія	–
2016	літні Олімпійські ігри	Бразилія	–
2018	зимові Олімпійські ігри	Південна Корея	–
2018	Чемпіонат світу з футболу	Росія	–
2020	літні Олімпійські ігри	–	–
2022	зимові Олімпійські ігри	Україна?	40

* Складено авторами за: Ma enning W., Zim balist A. International Handbook on the Economics of Mega Sporting Events, 2011; Ба ш к а т о в а А. Знач. праця.

Проте, навіть якщо не враховувати валютну складову витрат і вважати, що всі кошти залишаються в межах національної економіки, то немає підстав стверджу-

вати, що видатки бюджету на зведення та обслуговування олімпійських об’єктів будуть оптимальним (з точки зору функції суспільної корисності) їх використанням для України, а віддача від них перевищить аналогічні показники для альтернативних проектів.

**Ризики фінансової дестабілізації країни
під час підготовки до зимових Олімпійських ігор 2022 р.**

У даній статті як приклад впливу підготовки до спортивних мегаподій на економіку країни нами було використано процес підготовки до Євро-2012. Важливо зазначити, що час підготовки практично збігся із світовою фінансово-економічною кризою, яка мала тяжкі наслідки для економіки України, тому відокремити вплив цих двох подій – надзвичайно складне завдання. Проте ми спробуємо хоча б на якісному рівні проаналізувати його за допомогою даних торговельного балансу та дефіциту зведеного бюджету України. Ці два показники обрано нами не випадково, оскільки підготовка до будь-яких спортивних мегаподій вимагає імпортування більшої частини обладнання, яке не виробляється і найближчим часом не вироблятиметься в Україні. Крім того, значні витрати пов’язані із залученням висококваліфікованих кадрів для технічного й адміністративного забезпечення підготовки та проведення змагань. Безумовно, ці фактори не можуть не вплинути на торговельний баланс України у наступному десятиріччі.

Як нами вже було показано, значна частка витрат припадає на державний та місцеві бюджети, і, скоріше за все, це співвідношення залишиться незмінним під час підготовки до зимових Олімпійських ігор у 2022 р. Тому проаналізуємо динаміку показників дефіциту бюджету та сальдо торговельного балансу за 1998–2011 рр. (рис. 3), спробуємо оцінити вплив Євро-2012 як бюджетного дестабілізуючого фактора та спрогнозувати ризики фінансової дестабілізації під час підготовки до зимових Олімпійських ігор у 2022 р. Проте останнє не означає, що підготовка до подачі заявки не коштуватиме великих бюджетних видатків.

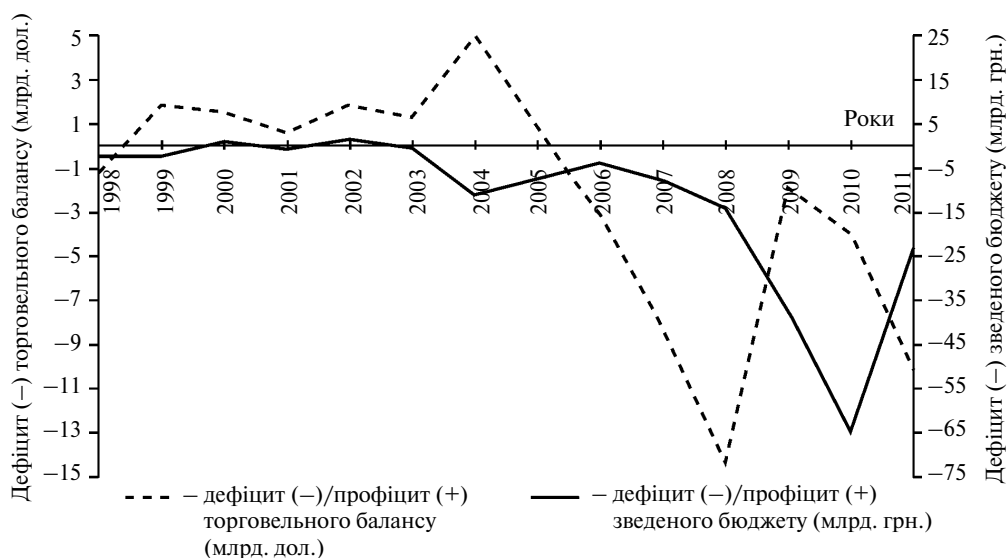

Рис. 3. Динаміка торговельного балансу та дефіциту зведеного бюджету в 1998–2011 рр.

Одночасне виникнення торговельного та бюджетного дефіцитів наводить на думки про взаємозалежність цих процесів, причому бюджетний дефіцит зростає з деяким лагом порівняно із зростанням торговельного³¹.

Ця гіпотеза підтвердилася після розрахунків оцінок взаємно кореляційної функції (рис. 4). Виходячи з того, що взаємно кореляційна функція показує істотний рівень взаємозв'язку (0,794) з лагом у 2 роки, можна зробити висновок, що збільшення дефіциту торговельного балансу значно впливає на збільшення дефіциту бюджету через 2 роки. У 2010–2011 рр., під час підготовки до проведення Євро-2012, почалося зростання дефіциту торговельного балансу України (див. рис. 3), зумовлене здебільшого імпортом необхідного обладнання та будівництвом інфраструктурних об'єктів. Таким чином, негативні бюджетні наслідки Євро-2012 спостерігатимуться й у 2013 р.

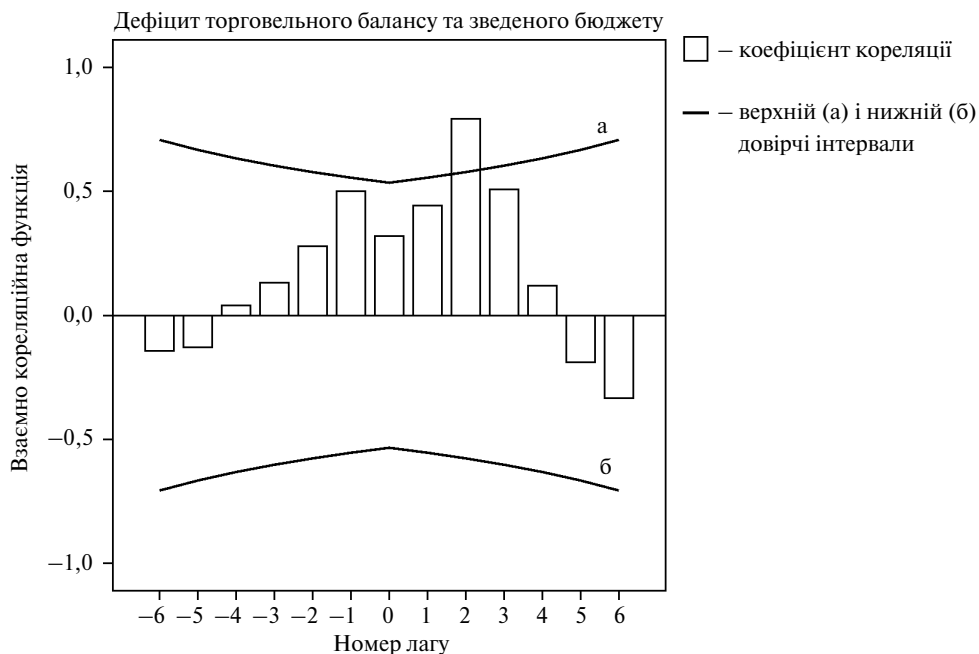

Рис. 4. Взаємно кореляційна функція торговельного балансу та дефіциту зведеного бюджету

Джерело: розраховано авторами за допомогою IBM SPSS Statistics 20 на основі даних Статистичного бюлетеня (Електронного видання Національного банку України).

Взаємозв'язок між сальдо торговельного балансу та обсягом бюджетного дефіциту з лагом у 2 роки дозволяє методами регресійного аналізу отримати функціональне співвідношення між цими показниками:

$$D_B(t) = -9,4 + 3,5 \cdot S(t-2) + \varepsilon(t), \quad (2)$$

де $D_B(t)$ – бюджетний дефіцит у момент часу t (млрд. грн.); $S(t-2)$ – сальдо торговельного балансу у момент часу $t-2$ (млрд. дол.); $\varepsilon(t)$ – похибка у момент часу t .

Діаграму розсіювання та наведену регресійну залежність подано на рисунку 5. Вільний член (–9,4 млрд. грн.) відповідає існуючому за 1998–2011 рр. бюджетному дефіциту, який не пов'язаний з дефіцитом торговельного балансу. Коефіцієнт при дефіциті торговельного балансу показує, що кожний додатковий мільярд

³¹ Див.: Статистичний бюлетень. Електронне видання Національного банку України.

доларів торговельного дефіциту спричиняє зростання бюджетного дефіциту на 3,5 млрд. грн. Обидва коефіцієнти, наведені у регресійній залежності дефіциту бюджету від сальдо торговельного балансу, є значущими і тому можуть бути використані для прогнозування бюджетних наслідків підготовки до зимових Олімпійських ігор у 2022 р.

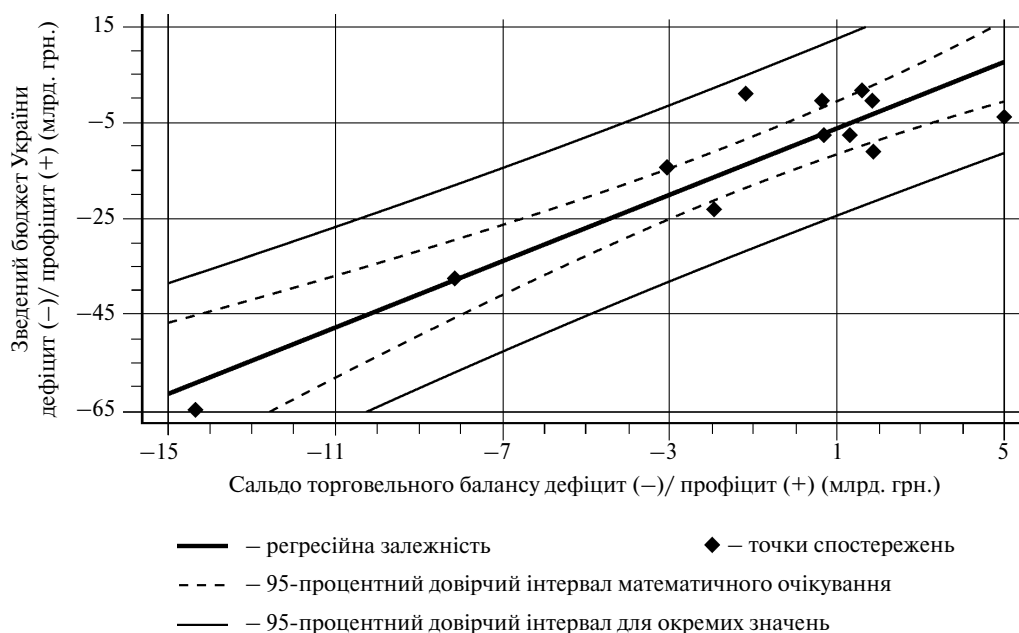

Рис. 5. Регресійна залежність дефіциту зведеного бюджету від сальдо торговельного балансу

Щоб мати шанси на проведення зимових Олімпійських ігор, потрібно підготуватися перед поданням офіційної заявки у 2014 р. Припустимо, що всі витрати (40 млрд. дол.) будуть рівномірно розподілені протягом 10 років. Як базисний варіант розподілу бюджетних і приватних коштів розглянемо співвідношення 7 : 3. Тоді на кожний рік, починаючи з 2013 р., додаткові витрати на будівництво спортивних об'єктів та інфраструктури становитимуть близько 2,5–3,5 млрд. дол. Вважатимемо, що майже 80% з них, а це від 2 млрд. до 3 млрд. дол., будуть використані на купівлю імпортного обладнання для спортивних споруд. У свою чергу, це призведе до додаткового дефіциту торговельного балансу, який через 2 роки позначиться на дефіциті зведеного бюджету та додатково збільшуватиме його щороку на 7–11 млрд. грн., що, за результатами 2010–2011 рр., становить близько 0,7% ВВП³². Саме такий бюджетний дефіцит буде додатково зумовлений підготовкою до зимових Олімпійських ігор у 2022 р.

Ризики мобілізаційного шляху розвитку

Якщо для розвинутих економік ризики прийому спортивних мегаподій мають локальний характер і фінансуються за рахунок місцевих бюджетів та бізнесу, то для країн, що розвиваються, вони реалізуються на національному рівні. Досвід проведення попередніх зимових Олімпійських ігор підтверджує їх незначний не-

³² Див.: World Bank Data – Ukraine Development Indicators. World Bank (<http://data.worldbank.org/country/ukraine>).

гативний вплив на темпи економічного розвитку, який у випадку України посилюватиметься внаслідок надмірного державного споживання.

Оскільки основна частка потенціальних витрат припадає на купівлю імпортного обладнання, а потенціальні робочі, які займаються підготовкою інфраструктури, – це іноземні спеціалісти, то потрібно очікувати погіршення торговельного балансу, що спричинить додаткове девальваційне навантаження на гривню. Крім того, показано, що дефіцит торговельного балансу призведе до зростання дефіциту зведеного бюджету з лагом у 2 роки.

У зв'язку з додатковими витратами на підготовку інфраструктури (практично з нульового рівня) підвищиться рівень державних витрат у масштабах, які перевершать показники підготовки до Євро-2012, що, скоріше за все, негативно вплине на стабільність національної фінансової системи та зумовить додаткове щорічне зростання бюджетного дефіциту на рівні 0,7% ВВП.

* * *

На основі здійсненого аналізу можна зробити висновок, що проведення спортивних мегаподій у країнах, які розвиваються, порушує рівновагу на ринку спортивних послуг і спричиняє додаткові витрати на утримання інфраструктури внаслідок дисбалансу відповідних попиту та пропозиції після мегаподії.

Прийняття стратегії мобілізаційного шляху розвитку (під впливом Росії та інших країн БРІКС), яка передбачає розбудову економіки країни за рахунок підготовки до мегаподії, з концентрацією на цьому наявних фінансових, економічних та людських ресурсів, відкладає строки структурних реформ в економіці, соціальній сфері та державному управлінні, які залишилися практично незмінними з часів планової економіки.

Стаття надійшла до редакції 19 липня 2012 р.